

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
ประวัติศาสตร์ชุมชนโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่

โดย
อาจารย์ ภูเดช แสนสา
สาขาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

หัวหน้าโครงการ
รองศาสตราจารย์ สมโชติ อ๋องสกุล
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โครงการการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่
เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
สถานศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มศิลปกรรมย่านโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ และโรงเรียนพุทธโสภณ

ประวัติ

วัดในกลุ่มศิลปกรรมย่านโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ และโรงเรียนพุทธโสภณ กลางเมืองเชียงใหม่ในกลุ่มของรายงานนี้ ได้แก่ วัดพันเตา วัดกิตติ วัดเสฐฐา (เชษฐา) วัดหมื่นตุม วัดพันแขวน และวัดเจดีย์หลวงวัดเจดีย์หลวงเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางของเมือง และมีวัดต่างๆ อยู่รายรอบ พญามังราย ได้สร้างเมืองเชียงใหม่ให้มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมที่มีคูน้ำล้อมรอบ ที่เกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีความกว้างแต่ละด้านราว 1.5 กิโลเมตร เมื่อ พ.ศ.1839 ตั้งอยู่บนที่ราบระหว่างคอยสุเทพทางทิศตะวันตก และแม่น้ำปิงทางทิศตะวันออก

พื้นที่ในเขตคูเมืองสี่เหลี่ยมนี้ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางการเมืองและมีความศักดิ์สิทธิ์มาแต่เริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่ ดังเห็นได้จากเป็นสถานที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจการปกครอง ได้แก่ หอค้าและคุ้มหลวงของชนชั้นปกครอง กลุ่มวัดที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ก็ล้วนอยู่ในเมืองแทบทั้งสิ้น เช่น วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง วัดเชียงมั่น รวมทั้งพื้นที่โล่งกลางเมืองที่ใช้ประกอบพิธีสำคัญหรือที่เรียกว่า ช่วงหลวงก็อยู่ในเมือง¹ แม้ล่วงมา สู่ยุคที่พระเจ้ากาวิละฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่อีกครั้งเมื่อ ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงแม้จะทรงจะตั้งมั่นอยู่ที่ป่าซางมาก่อน แต่ในที่สุดก็ทรงกลับมาตั้งศูนย์กลางใหม่เป็นการถาวรที่เมืองเชียงใหม่อันเคยเป็นพื้นที่ศูนย์กลางอำนาจของราชวงศ์มังราย

วัดเจดีย์หลวง

วัดเจดีย์หลวง ตั้งอยู่เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย พื้นที่วัดในปัจจุบันมี 32 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา ทิศเหนือจรดวัดพันเตาและถนนราชดำเนิน ทิศใต้จรดถนนราชมรรคา ทิศตะวันออกจรดถนนพระปกเกล้า และทิศตะวันตกจรดถนนจำบ้าน ศิลปกรรมสำคัญ ได้แก่ วิหารหลวง วิหารพระพุทธไสยาสน์ เจดีย์ขนาดเล็ก 2 องค์ อุโบสถ และเสนาอินทนิล²

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2543), หน้า 109-122.

² *ประวัติวัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่*, (เชียงใหม่ : สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่, 2548), หน้า 276-277.

คำ คนหนึ่งแล้วด้วยเงิน ก็ไปไว้ในรากเจดีย์นั้น ก็เอาพุทธรูปสององค์หื้อนั่งเค้าไม้มหาโพธิ์นั้นแล้ว ก็แต่งเครื่องบูชาตั้งไว้สองหน้ามหาโพธิ์กับพระพุทธรูปเจ้านั้นแล ท้าวท้าวท้าวเจดีย์กวม บ่ทันแล้ว คอมพอเพียงชายคา แต่แรกก่อเจดีย์ได้ 10 ปี เจ้าเสวยเมืองได้ 25 ปี อายุ ได้ 39 ปี สวรรคต....”

พระเจ้าสามฝั่งแกน ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อตั้งแต่ปี พ.ศ. 1945 และปีนี้เอง พระมเหสีของพระเจ้าแสนเมืองมา พระนางเจ้าติโลกราชราชเทวี พระราชชนนีพระเจ้าสามฝั่งแกนได้สืบต่อเจตนารมณ์พระสวามี โดยรับช่วงก่อสร้างต่อ และการก่อสร้างองค์เจดีย์หลวงแล้วเสร็จในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกนใช้เวลาในการก่อสร้าง 5 ปี ครั้งนั้นพระเจดีย์สูงเพียง 12 วา

ต่อมา พ.ศ. 2022 ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช โปรดให้หมื่นคำมพรวดเป็นนายช่างใหญ่ ดำเนินการปฏิสังขรณ์ก่อเสริมฐานและความสูงให้มากกว่าเดิม ตามตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงการก่อสร้างไว้ว่า

“เมื่อเช่นเจ้าพระยาโลกนี้ ภู่หลวงพังเสีย เจ้าพระยาโลกจึงหื้อหมื่นคำมพรวดเอาหินแลง มาก่อในปีเบิกเส็ด ศักราชได้ 800 ตัว เดือนเจียง แรม 10 ค่ำ เม็งวันพฤหัสบดีไทยเก่าเป้า ฤกษ์ 12 ตัว ก่อได้ 3 ปี และอันเป็นบริบูรณ์ ดินธรณีกว้าง 27 วา สูง 41 วา จึงขึ้นชื่อว่า เจดีย์หลวง มาต่อเท่า บัดนี้”

เมื่อสร้างเสร็จ อัญเชิญพระพุทธรูปมณีรัตนมหาปฏิมากร (พระแก้วมรกตองค์ที่ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) มาประดิษฐานที่เจดีย์หลวง และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในพระเจดีย์พร้อมทั้งพระแก้วขาวไว้ในหอพระแก้ว ในอารามเจดีย์หลวง ดังชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวไว้ว่า

“ต่อจากนั้น ในปีจอ จุลศักราช 840 (พ.ศ.2022) พระเจ้าติโลกราชราชโปรดให้สีหโคตร เสนาบดีก่อเสริมราชภูองค์เก่าครั้งพระเจ้าแสนเมืองมาทรงสร้างไว้ ราชภูที่ก่อเสริมใหม่นั้นทั้งใหญ่ทั้งสูงกว่าองค์เก่า จริ่งอยู่ราชภูใหม่นั้นฐานกว้างด้านละ 35 วา สูง 45 วา มีระเบียบกระพุ่ม ยอดเป็นอันเดียว นำเลื่อมใสยิ่งนัก เป็นจุดเด่นแห่งราชธานีเชียงใหม่ งามเพียงดังพระธาตุจุฬามณี เจดีย์ในสวรรค์อันเป็นที่อยู่ของท้าววาสพ (พระอินทร์) พระบรมสารีริกธาตุที่มหาขัมมกัมภีเธร นำมาจากลังกาทวีปเพื่อนมัสการกราบไหว้นั้น เวลานั้นสีหโคตรเสนาบดีได้สืบต่อกันมา สีหโคตร จึงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้ในราชภูนั้น ตั้งแต่เริ่มเสริมราชภูจนกระทั่งเสร็จ เกิดอัศจรรย์หลายอย่าง หลายประการ ด้วยเดชานุภาพแห่งพระบรมสารีริกธาตุพื้นแผ่นดินใหญ่ไหวอยู่บ่อยๆ เมื่อราชภูสร้างเสร็จแล้ว พระเจ้าพิลกราชราชได้อัญเชิญพระรัตนปฏิมาซึ่งมีฤทธิเดชหาประมาณมิได้มาแต่นครเขลางค์ประดิษฐานไว้ที่ราชภูในนครเชียงใหม่นี้ เมื่อปีฉลู จุลศักราช 843 (พ.ศ.2025)”

ต่อมารัชสมัยพระเจ้าเมืองแก้วเมื่อ พ.ศ. 2064 พระเจดีย์หลวงได้รับการปฏิสังขรณ์อีกครั้ง และใน พ.ศ.2088 รัชกาลพระมหาเทวีจระประภา เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ ยอดพระเจดีย์หลวงก็พังทลายลงมา⁴

ศิลปกรรมวัดเจดีย์หลวง

ศิลปกรรมภายในวัดเจดีย์หลวง มีทั้งที่ตกทอดมาแต่ครั้งสมัยราชวงศ์มังราย และศิลปกรรมที่สร้างต่อมาในภายหลัง โดยเฉพาะในช่วงฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 24 ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ศิลปกรรมที่สำคัญประกอบด้วย เจดีย์หลวง เจดีย์ขนาดเล็กด้านข้างวิหารหลวง 2 องค์ วิหารอินทขิล วิหารพระนอน อุโบสถเก่า หอธรรมและสิ่งก่อสร้างใหม่ คือ วิหารจัตุรมุขบูรพาจารย์ วิหารพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ ที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรมที่ควรศึกษาค้นคว้าอีกแหล่งหนึ่ง

เจดีย์หลวง หลวงเป็นเจดีย์ทรงปราสาท ที่ประกอบไปด้วย ชูฐานเจียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซ้อนลดหลั่นกัน ต่อด้วยฐานปัทม์ 1 ชั้น ต่อด้วยฐานสี่เหลี่ยมหน้ากระดานสูงที่แต่เดิมมีร่องรอยการประดับด้วยประติมากรรมรูปช้างที่หน้ากระดานสูงนี้ทั้งสี่ด้าน ด้านบนฐานรูปช้างมีการก่อเป็นชั้นกำแพงแก้วเตี้ยๆ รอบฐานทั้งสี่ด้าน ล้อมรอบลานประทักษิณของชั้นเรือนธาตุ กำแพงแก้วนี้สร้างต่อจากราวบันไดนาถทางขึ้นจากพื้นมาสู่ชั้นเรือนธาตุทั้งสี่ด้าน

เจดีย์หลวงมีประวัติก่อสร้างในสมัยพญาแสนเมืองมา และพญาสามฝั่งแกน แต่เจดีย์หลวงองค์ที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นงานก่อสร้างหลักในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อ พ.ศ. 2022 ที่ปฏิสังขรณ์ใหม่โดยให้มี “กระพุ่มยอดเป็นอันเดียว” คือ มียอดเพียงยอดเดียวและเรียกว่า ราชฎี⁵

สำหรับชั้นเรือนธาตุของเจดีย์หลวงที่มีลานประทักษิณโดยรอบ และมีบันไดนาถเป็นทางขึ้นมาสู่ชั้นนี้ เป็นชั้นเรือนธาตุยกเก็จ มีการประดับด้วยซุ้มจรณะ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ด้าน กรอบของซุ้มจรณะทั้งสี่นี้ มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นที่สร้างขึ้นในยุคทองของล้านนา สมัยพระเจ้าติโลกราช ปัจจุบันเหลือเพียงบางส่วน เหนือชั้นเรือนธาตุขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลาแบบยกเก็จซ้อนชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป 2 ชั้น ต่อด้วยส่วนยอดที่หักพังลงตั้งแต่ครั้งแผ่นดินไหว เมื่อปี พ.ศ. 2088⁶ เหลือเพียงชั้นมาลัยเถาเพียงบางส่วนเท่า ซึ่งส่วนยอดที่หักพังลงเปรียบเทียบกับส่วนยอดของเจดีย์บรรจุอัฐิของพญาติโลกราช ที่สร้างขึ้นโดยพญาอภัยเจียงราย ในปี พ.ศ. 2030⁷

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ พระยาประจักษ์จกรจักร, พงศาวดารโยนก, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2515), หน้า 363.

⁷ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์วรรณรักษ์, 2541), หน้า 105.



เจดีย์หลวงมุมมองจากทิศตะวันออก



เจดีย์หลวงมุมมองจากทิศใต้

ลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์หลวง พบปูนปั้นเหลือเพียงบางส่วนเท่านั้น คือ บริเวณซุ้มจรณะที่ใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป และบริเวณเสารับซุ้มจรณะด้านทิศเหนือขององค์เจดีย์ รวมทั้งลายปูนปั้นประดับเศียรนาครวบันใดด้านทิศเหนือเช่นเดียวกัน

โครงสร้างของกรอบซุ้มจรณะมีโครงสร้างการก่อซุ้มแบบซุ้มโค้ง (arch) แบบกรอบหน้านาง ส่วนลวดลายปูนปั้นที่พบในส่วนวงโค้งซุ้มจรณะ มีลักษณะลวดลายประเภทลายพันธุ์พฤกษา ที่มีลักษณะเป็นลายเครือเถาแบบล้านนา ที่ประกอบด้วยเถาของใบไม้และดอกไม้

ที่มีลักษณะเหมือนธรรมชาติ ลักษณะของลายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายลายเครือในซุ้มจรนนำที่ประดับบนเจดีย์วัดป่าแดงหลวง

ลวดลายปูนปั้นที่ประดับบริเวณตัวเหงาซุ้มจรนนำซ้อนชั้น ตกแต่งด้วยลายกระหนกแบบที่เรียกกันว่า กระหนกที่หัวม้วนขมวดเป็นวงโค้งขนาดใหญ่

ลักษณะของลายกระหนก ที่ประดับบนเจดีย์หลวงมีลักษณะปลายแบบเปลวสะบัดคล้ายลายกาบที่ประดับซุ้มประตูโขงวัดเจ็ดยอด สำหรับลายดอกที่มีกลีบดอกหลายกลีบ พบประดับในบริเวณกابلล่างของเสารับซุ้มจรนนำเจดีย์หลวง เปรียบเทียบกับได้กับลายดอกไม้ที่รู้จักกันนามของดอกโบตั๋นที่ตกแต่งในลายกابلล่างของมูมเสาซุ้มประตูโขงวัดเจ็ดยอดเช่นเดียวกัน แสดงถึงลักษณะของงานปูนปั้นที่ร่วมสมัยเดียวกัน กล่าวคือทั้งวัดเจ็ดยอดและวัดเจดีย์หลวงได้รับการบูรณะและก่อสร้างครั้งใหญ่ในยุคทองของล้านนา ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช รวมทั้งลายปูนปั้นประดับกابلบนและล่างของเสารับซุ้มจรนนำยังเป็นเครือเถาพันธุ์พุกยาเช่นเดียวกับที่พบ ณ ซุ้มโขงวัดเจ็ดยอด

สำหรับลายปูนปั้นรูปมกรคายนาศ บริเวณราวบันไดด้านทิศเหนือของเจดีย์หลวงเป็นเศียรนาคห้าเศียร มีการตกแต่งบนเศียรด้วยลายคล้ายกรอบกระบังหน้า ที่มีการออกเถาคล้ายดอกไม้ตามแนวดิ่งของกรอบกระบัง ด้านข้างทั้งสองออกลายในแนวนอน แม้จะประกอบด้วยลายที่หลากหลายแต่ลวดลายหลักก็ยังคงเป็นลวดลาย พันธุ์พุกยาเช่นเดียวกัน⁸

⁸ สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง งานปูนปั้นล้านนาสมัยราชวงศ์มังรายและยุคที่เกี่ยวข้อง, (เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), หน้า 63.



ลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มจระนำด้านทิศเหนือเจดีย์หลวง คงเหลือปูนปั้นเพียงส่วนปลายซุ้มวงโค้งของจระนำ และบางส่วนของกาบบน และกาบล่าง



ภาพถ่ายลวดลายปูนปั้นกาบบนที่เสารับซุ้มจระนำเจดีย์หลวงด้านทิศเหนือ แลเห็นลายพันธุ์พฤกษาที่เป็นใบไม้



ภาพขยายลายกระหนกที่ตัวหงาและเถาลายพันธุ์พุกษาที่กรอบวงโค้งที่ซุ้มจรณะนำเจดีย์หลวงด้านทิศเหนือ



พระพุทธรูปปางสมาธิภายในซุ้มจรณะนำเจดีย์หลวงด้านทิศเหนือ



นาครวบ้นไคเจดีย์หลวงทิสเหนือ มุมมองด้านหน้า



นาครวบ้นไคเจดีย์หลวง ทิสเหนือ มุมมองด้านข้าง จากสภาพที่ชำรุดสันนิษฐานว่าเศียรนาคอาจจะเป็น
นาคสามเศียรหรือห้าเศียร



รายละเอียดของปูนปั้นในส่วนกระบังเศียรนาค และเห็นเค้าโครงเศียรนาคที่พังทลาย

วิหารหลวง วิหารเดิมของวัดเจดีย์หลวงไม่ปรากฏแล้วในปัจจุบัน วิหารวัดเจดีย์หลวงเท่าที่ปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมก่อนการปฏิสังขรณ์ครั้งล่าสุด ปรากฏว่า สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. 2477 ในสมัยเจ้าแก้ววรรค์ และมีการบูรณะครั้งใหญ่สุด ในปี พ.ศ.2550 โดยใช้รูปแบบของวิหารตามสภาพเดิมก่อนการปฏิสังขรณ์ในสมัยเจ้าแก้ววรรค์

ลักษณะวิหารเป็นแบบปิดขนาดใหญ่ ฐานและฝาผนังก่อด้วยอิฐฉาบปูน เครื่องบนหลังคาทำด้วยไม้ มีประตูทางเข้าด้านหน้าและมีประตูเล็กด้านข้าง ซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าสร้างเป็นบันไดนาคเชื่อมต่อกับประตู

หน้าบันของวิหารบูรณะซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ. 2550 ใหม่ทั้งหมด ซีนส่วนของหน้าบันเดิมถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานวัดเจดีย์หลวง หน้าบันใหม่ทำด้วยลวดลายไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี

ภายในวิหารประดับลวดลายลงรักปิดทองที่เสาและบานประตูหน้าต่าง เป็นลายที่บูรณะขึ้นใหม่ พระประธานเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานพร มีพระสาวกยืนทั้งด้านซ้าย และด้านขวา พระประธานองค์นี้มีนามว่า “พระอัฐารส” ทรงครองจีวรเฉียง ชายสังฆาฏิที่พาดบนพระอังสาซ้ายยาวลงจรดพระนาภี พระพุทธรูปองค์นี้พระราชมาดาของพระเจ้าติโลกราชโปรดให้หล่อขึ้นใน

ราว พ.ศ. 1950⁹ รูปแบบศิลปกรรมผสมระหว่างล้านนาและสุโขทัย เช่น พระรัศมีเปลวเหนืออุษณิষะ แสดงถึงอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยอีกด้วย¹⁰ ส่วนบันไดนาคทางเข้าวิหารด้านหน้าในปัจจุบัน บูรณะโดยการปิดทองใหม่ตามสภาพเดิมที่ปรากฏก่อนการซ่อม

ด้านหลังพระประธานทำเป็นลายซุ้ม ลายดอกประดับกระจก มีเสาด้านบนเป็นซุ้มพญานาคประดับกระจกสี



วิหารวัดเจดีย์หลวง ในสภาพปัจจุบัน



ภาพถ่ายเก่าวิหารวัดเจดีย์หลวงก่อนการบูรณะโดยเจ้าแก้วนวรรฐ เมื่อ พ.ศ. 2477

วิหารตามสภาพปัจจุบันบูรณะตามรูปแบบในภาพถ่ายเก่า เจดีย์ขนาดเล็กทั้งสององค์ในด้านซ้ายและขวายังคงปรากฏในปัจจุบัน (ภาพ: http://lib.payap.ac.th/webin/ntic/the%20past/place/postcard/DSC_0036.jpg)

⁹ สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานล้านนาไทย, หน้า 146-147.

¹⁰ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ วิทยุชัย-ล้านนา, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2549), หน้า 143.



หน้าบันวิหารวัดเจติยหลวงในปัจจุบัน เป็นลายก้านขด แกะสลักไม้ปิดทอง



ลายหน้าบันหลังคาปีกนกวิหารวัดเจติยหลวง เป็นลายก้านขดแกะสลักไม้ปิดทองประดับกระจก



พระอัฐารสและพระสาวกภายในวิหารวัดเจดีย์หลวง (ภาพ: <http://noppp700.files.wordpress.com/2010/02>)



นาคบันไดทางขึ้นวิหารวัดเจดีย์หลวง



ซุ้มหน้าต่างด้านข้างวิหารวัดเจดีย์หลวง

อุโบสถเก่า เป็นอุโบสถเก่าตามจารึกที่ปรากฏหน้าอุโบสถสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2426 บูรณะซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ. 2491 โครงสร้างของอุโบสถเป็นอาคารแบบก่อผนังปิดทึบ มีขนาดเล็กกว่าวิหารมาก ฐานและผนังอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูน เสา และโครงสร้างหลังคาทำด้วยเครื่องมือช่างด้วยกระเบื้องดินขอ ลายหน้าบันอุโบสถ เป็นลายไม้แกะสลักปิดทอง ซ่อฟ้า ปั้นลม ทำด้วยไม้แกะสลักประดับกระจก นาคชะตัน แกะสลักไม้เป็นลายก้านขดกระหนก



อุโบสถเก่าของวัดเจดีย์หลวง

วิหารสุขมณีน อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัด วิหารสุขมณีนในปัจจุบันได้รื้อลงแล้ว เพื่อนำที่ไปสร้างโรงเรียนเมตตาศึกษา¹¹ จากภาพถ่ายเก่าที่หลงเหลืออยู่แลเห็นได้ว่าเป็นอาคารรูปแบบศิลปะล้านนาที่มีโครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่ ที่มีผนังอาคารก่อทึบ แผงหน้าต่างประดับด้วยไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจก และมีช่อฟ้าแบบศิลปะรัตนโกสินทร์

จากรูปแบบศิลปกรรมดังกล่าวจึงตั้งข้อสังเกตได้ว่า วิหารสุขมณีนตามที่ปรากฏในภาพคงมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งมักพบวิหารลักษณะดังกล่าวในเชียงใหม่ เช่น วิหารวัดตันเกวัน



วิหารสุขมณีน เคยอยู่ในบริเวณที่ปัจจุบัน คือ โรงเรียนเมตตาศึกษา (ภาพ: สมโภช 600 ปี พระธาตุเจดีย์หลวง)

วิหารพระนอน ฐาน ฝาผนังและเสาวิหาร ก่อด้วยอิฐถือปูน โครงสร้างหลังคาสร้างด้วยไม้ เป็นโครงสร้างแบบศิลปะล้านนา คือ มั่วต่างใหม่ ประดับด้วยช่อฟ้า ไม้แกะสลักภายในประดิษฐานพระนอนขนาดใหญ่ ประดับด้วยลวดลายปูนปั้น

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปทรงเครื่อง และพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระสังกัจจายน์ องค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ภายในบริเวณอาคารเดียวกันอีกด้วย

¹¹ พระธรรมดิลก (จันทร์), นำชมวัดเจดีย์หลวง (ฉบับสมโภช 600 ปี เจดีย์หลวง), (เชียงใหม่ : บุญยศิริการพิมพ์, 2538), หน้า 23.



วิหารพระนอน



พระปางไสยาสน์ในวิหารพระนอน



พระพุทธรูปทรงเครื่องและพระพุทธรูปปางมารวิชัย (ซ้าย)



พระสังกัจจายน์ในวิหารพระนอน (ขวา)

เจดีย์องค์เล็กด้านทิศใต้วิหาร เจดีย์องค์เล็กด้านทิศใต้วิหาร เป็นเจดีย์ที่ไม่ปรากฏปีที่สร้าง แต่มีข้อสังเกตว่าเป็นเจดีย์ที่มีมาแล้วก่อน พ.ศ. 2477 เพราะปรากฏอยู่แล้วในภาพถ่ายเก่าข้างวิหาร ในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นปีที่สร้างวิหารตามสภาพก่อนที่จะบูรณะใหม่ในปัจจุบัน

ส่วนประกอบของเจดีย์องค์นี้ประกอบไปด้วย

ฐานเขียงสี่เหลี่ยมต่อด้านฐานสี่เหลี่ยมยกเก็จ 3 ชั้น ต่อด้านฐานปัทม์ 1 ชุด ต่อด้านฐานบัวคว่ำ บัวหงาย ในผังแปดเหลี่ยม 1 ชั้น มาลัยเถาบัวคว่ำซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น ต่อด้านชั้นบัวปากระฆัง ต่อด้านของกระฆังแปดเหลี่ยม ต่อด้านบัลลังก์แปดเหลี่ยม บัวฝาละมี ต่อด้านปล้องไฉน ปลี และฉัตร สำหรับองค์ระฆัง และส่วนยอดมีการหุ้มด้วยทองจังโก ปิดทองคำเปลว



เจดีย์องค์เล็กด้านทิศใต้วิหาร



เจดีย์องค์เล็กด้านทิศเหนือวิหาร

เจดีย์องค์เล็กด้านทิศเหนือวิหาร เป็นเจดีย์ที่ไม่ปรากฏปีที่สร้าง แต่มีข้อสังเกตว่าเป็นเจดีย์ที่ปรากฏอยู่แล้วในภาพถ่ายเก่าด้านข้างวิหารเมื่อก่อน พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นปีที่สร้างวิหารตามสภาพก่อนที่จะบูรณะใหม่

เจดีย์องค์นี้ประกอบด้วย ฐานเขียงสี่เหลี่ยม ต่อด้านฐานสี่เหลี่ยมยกเก็จ ซ้อนลดหลั่นกัน 4 ชั้น ต่อด้านฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ยกเก็จ 1 ชุด ต่อด้านฐานเขียงแปดเหลี่ยม ต่อด้านชั้นฐานบัวแปดเหลี่ยม ต่อด้านบัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลี และยอดฉัตร ตั้งแต่องค์ระฆังจนถึงปลียอด หุ้มด้วยทองจังโกปิดทองคำเปลว

วิหารอินทปิล วิหารอินทปิลที่ประดิษฐานเสาหลักเมืองเชียงใหม่ จารึกหน้าวิหารอินทปิลกล่าวว่า สร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2496 และใน พ.ศ. 2514 มีการบูรณะซ่อมแซม เป็นอาคารจัตุรมุข ครึ่งปูนครึ่งไม้ หลังคาเป็นเครื่องไม้ มุงด้วยเป็นเกล็ด

เสาอินทปิล คือ เสาหลักเมืองเชียงใหม่ ในสมัยเจ้ากาวิละฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ นั้น ปรากฏว่า เสาอินทปิลได้มีอยู่ก่อนแล้ว และพระองค์ได้สร้างกุ่มกัณฑ์ขึ้น 2 คน ใกล้ๆ กันนั้นเมื่อ พ.ศ. 2343¹²

ปัจจุบันในวันแรม 12 ค่ำ เดือน 8 เหนือจนถึง วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9 เหนือ รวม 7 วัน จะมีงานประเพณีเข้าอินทปิล หรือการไหว้บูชา มีประชาชนมีทำบุญตักบาตรด้วยดอกไม้ตลอดงาน



วิหารอินทปิลที่ประดิษฐานเสาหลักเมืองเชียงใหม่ และแลเห็นต้นยางในด้านซ้าย

(ภาพ: <http://www.chiangmai-thailand.net/templejediloangindex.php.2.jpg>)

กุฏิเจ้าแก้วนวรรฐ ตามจารึกที่ปรากฏหน้ากุฏิ กล่าวว่า ปี พ.ศ. 2471 เจ้าแก้วนวรรฐเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์สุดท้ายเป็นผู้สร้างกุฏิถวายวัดเจดีย์หลวงและปี พ.ศ.2511 มีการสร้างมุขเจ้านางจามรี และกุฏิเจ้าราชบุตร (วงศ์ตะวัน) โดยสร้างเพิ่มให้เป็นอาคารหลังเดียวกัน ทั้ง 3 ส่วนและบูรณะอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2537 เป็นอาคารไม้สัก มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ ปัจจุบันชั้นล่างทำเป็นสำนักงานวัดเจดีย์หลวง

¹² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี, (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538), หน้า 131.



กุฎีเจ้าแก้วนารัฐ

วิหารพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงด้านวิปัสสนากรรมฐาน วิหารนี้ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของเจดีย์หลวง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2541 ด้วยไม้ ส่วนฐานและผนังก่อด้วยอิฐถือปูน เสาและโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ มีลายปูนปั้นประดับที่หน้าบัน ช่อฟ้า ป้านลมเป็นไม้แกะสลัก ประดับด้วยกระจกสี ลวดลายปูนปั้นประดับกระจก มีเค้าโครงคล้ายกับหน้าบันวิหารต้นแก้ว อำเภอหางดงเชียงใหม่ มีโครงสร้างหลังคาแบบมั่วต่างใหม่ซ้อนชั้นลดหลั่นกัน หน้า 2 ชั้น หลัง 1 ชั้น มีปราสาทด้วยไม้กลึงบน สันหลังคา บันไดทางขึ้นทำเป็นนาคประดับด้วยลายปูนปั้นประดับกระจกเช่นเดียวกัน ภายในวิหารประดิษฐานปูนปั้นหุ่นจี๋ฝั่งพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เสาทำด้วยไม้กลมประดับด้วยลายปิดทอง ฝาผนังประดับด้วยลายปิดทองลงพื้นด้วยสีแดง เป็นลายหม้อน้ำปูระณฆะ ภาพอดีตพระพุทธเจ้าเทศน์ด้านบนทำเป็นลายปิดทองลายดาวเพดาน



ด้านหน้าวิหารพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

วิหารจัตุรมุขบูรพาจารย์ วิหารจัตุรมุขบูรพาจารย์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2541 เพื่อบรรจุอัฐิของ พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพบูชาของเมืองไทยเช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่แหวน สุจิณฺโน พระพุทธพจนวราภรณ์ ฐานและผนังวิหารเป็นปูน โครงสร้างหลังคาเป็นเครื่องไม้ ประดับด้วยลายไม้แกะสลัก ประดับกระจกลี ช่อฟ้า ป้านลม นาคชะตั้น ตกแต่งด้วยไม้แกะสลักประดับกระจกลี

โครงสร้างของวิหารดังกล่าวมีเค้าโครงหลักจากมณฑปวัดปรางสนุก อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง



วิหารจัตุรมุขบูรพาจารย์

หอธรรม หอธรรมพิพิธภัณฑวัดเจดีย์หลวง สร้างเนื่องในโอกาสฉลอง 90 ปี พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโร) เมื่อปีพ.ศ. 2552 เป็นอาคาร 3 ชั้น สร้างบนพื้นที่หอไตรหลังเดิม มุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ด ฝาผนังสร้างด้วยไม้ โครงสร้างรับน้ำหนักด้วยปูนซีเมนต์ มีซุ้มประตูโขงเป็นทางเข้าด้านหน้า



หอธรรมพิพิธภัณฑวัดเจดีย์หลวง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วัดเจดีย์หลวงเป็นศูนย์กลางสำคัญของธรรมยุติกนิกายในล้านนามากว่าร้อยปีแล้ว และปัจจุบันก็ยังเป็นสถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา สถาบันการศึกษาสงฆ์ชั้นสูงในระดับบัณฑิตศึกษาของธรรมยุติกนิกาย เป็นวิทยาเขตลำดับที่ 5 ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นโดยพระธรรมดิลก (จันทร์ กุสโล) เปิดดำเนินการ เมื่อ พ.ศ. 2534¹³



มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วัดพันเตา

วัดพันเตา ตั้งอยู่เลขที่ 105 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ของวัดในปัจจุบันทั้งหมดมีประมาณ 2 ไร่ 3 งาน 86 ตารางวา ทิศเหนือ จรดสี่แยกกลางเวียงเชียงใหม่ หอพญามังราย อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ทิศตะวันออก จรดถนนพระปกเกล้าคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) ทิศใต้ จรดกับวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ทิศตะวันตก จรดวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพันเตา ในอดีต เรียกว่า “วัดปันเต้า” หรือ “วัดพันเท่า” มีความหมายว่า ปริมาณที่เพิ่มพูน

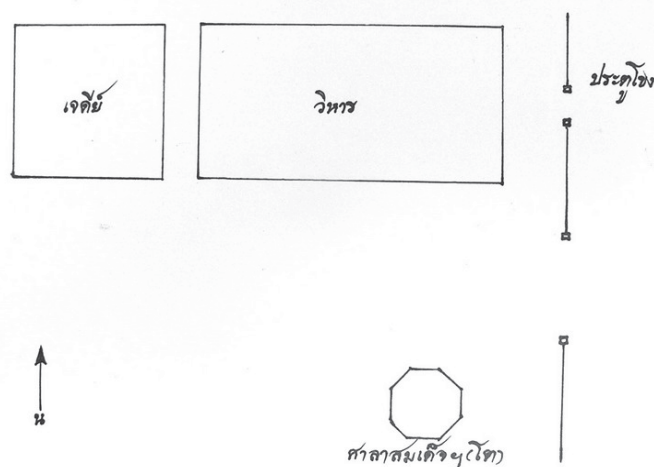
¹³ “ประวัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา”, [Online], Available <http://www.lanna.mbu.ac.th/history.asp>, (24 พฤศจิกายน 2553).

ขึ้นมากมายเป็นร้อยเท่าพันเท่า เป็นการเขียนตามอักษรล้านนา แต่ออกเสียงว่า “ปันเต้า” ต่อมา กลายเป็น “พันเท่า”¹⁴

ศิลปกรรมวัดพันเตา

วิหารวัดพันเตา ใน “ประชุมตำนานลานนาไทยเล่ม 1 โดย สงวน โชติรัตน์ กล่าวว่า “...จ.ศ. 1237 (พ.ศ.2418) ปีกุน สัปตกศก วันพุธเพ็ญเดือน 8 เจ้าอินทวิไชยานนท์เจ้านครเชียงใหม่ ฉลองวัดช่วงสิงห์เหนือเวียงเชียงใหม่ วันเสาร์เดือน 10 ขึ้น 8 ค่ำ ปก (ปก – ยกเสา) วิหารวัดพันเตา กลางเวียงเชียงใหม่ที่เจ้าอินทวิไชยานนท์หื้อ (หื้อ-ให้) รื้อเอาหอคำ – วัง หรือท้องพระโรงหน้าของ เจ้านครเชียงใหม่เช่นเดียวกับวัง หรือ ท้องพระโรงของเจ้านายทางภาคกลาง) ของพระเจ้ามโหตรประเทศไปสร้าง .จ.ศ.1248 (พ.ศ. 2429) ปีกอ อัฐศก วันอาทิตย์เพ็ญเดือน 7 พระเจ้าชีวิตวิไชยานนท์ ทำบุญฉลองวิหารวัดเจ็ดยี่หลวงแห่งหนึ่งฉลองวัดพันเตากลางเวียงที่รื้อเอาหอคำของพระเจ้าชีวิต มโหตรประเทศมาสร้างแห่งหนึ่ง วัดสบขมิ้น วิหารหอธรรมแห่งหนึ่งสองแห่งนี้ศรัทธาเขาสร้าง ต่างหาก มาฉลองพร้อมกันเป็นคราวเดียวกัน”¹⁵

ดังนั้น หอคำเมืองเชียงใหม่ หลังที่สร้างขึ้นในรัชสมัยของเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าหลวง เมืองเชียงใหม่ลำดับที่ 5 นั้น ได้ถูกรื้อไปสร้างเป็นวิหารวัดพันเตาในปี พ.ศ. 2418 – 2429 เมื่อครั้ง พระเจ้าอินทวิไชยานนท์เป็นเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ลำดับที่ 7 (พ.ศ. 2416 – 2440)¹⁶



แผนผังวัดพันเตา

¹⁴ ประวัติวัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 276-277.

¹⁵ สงวน โชติรัตน์, ประชุมตำนานลานนาไทย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2515), หน้า 623, 626-627.

¹⁶ เขียวราช อักษรดิษฐ์, หอคำ กุ่มแก้ว มณีสถาแห่งนครศิลปะสถานขัตติยธานี, (เชียงใหม่ : โชตนา, 2548), หน้า 32.



วิหารวัดพันเตา หลังคาด้านหน้าลดชั้นสองชั้น โครงสร้างก่อด้วยไม้ทั้งหลัง รวมทั้งผนัง
หน้าบันโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่

สำหรับลักษณะโครงสร้างของวิหาร เป็นวิหารแบบมีผนังไม้ปิดทึบไม่มีการยกเก็จในส่วนฐาน หันด้านหน้าวิหารไปทางทิศตะวันออก ส่วนใหญ่ใช้ไม้สักเป็นวัสดุหลักในการสร้างเสา และฝาทุกส่วนเป็นไม้ โดยเฉพาะฝาผนังไม้ที่มีการเข้าลิ้นไม้มีลักษณะแบบฝาลายตาฟ้า¹⁷ เป็นการเข้าฝาไม้แบบเป็นกรอบไม้รูปสี่เหลี่ยม ลักษณะการเข้าฝาไม้แบบนี้มีความแข็งแรงมั่นคงสามารถรับน้ำหนักจากส่วนบนของตัวอาคารได้ดีอีกด้วย

ลักษณะการประดับตกแต่งของวิหารวัดพันเตา ในส่วนของประตู มีประตูทางเข้าทั้งหมด 3 ทาง ประตูขนาดใหญ่ด้านหน้าวิหาร และประตูขนาดเล็กด้านข้าง คือ ด้านทิศเหนือและทิศใต้ การประดับตกแต่งประตูทางเข้าด้านหน้าวิหาร ประดับด้วยซุ้มไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี โดยการแกะสลักไม้ เป็นลายพันธุ์พฤกษาคอกไม้และใบไม้ และรูปสัตว์ต่าง ๆ ได้แก่ นกยูง ขนาดใหญ่ กางปีกและหางอยู่ตรงกลางภายในซุ้ม นาคที่เลื้อยอยู่รอบกรอบ มีรูปสิงห์เครื่องทรงคล้ายหนุมาน

¹⁷ จิรศักดิ์ เศวตวงศ์ญา, หอไตรวัดพระสิงห์ ประวัตติ ลักษณะศิลปกรรมและแนวทางการอนุรักษ์, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539), หน้า 21.

ทำท่าแบกหงส์ มีรูปสัตว์อยู่ใต้ศูนย์กลางของซุ้มประตูใหญ่ทางเข้าด้านหน้า มีลักษณะคล้ายสุนัขหมอบสำหรับลวดลายที่กรอบประตู ในส่วนของโก่งคิ้ววงโค้งด้านบนเหนือบานประตู สลักไม้เป็นลายดอกไม้ และใบไม้ ที่มีลักษณะคล้ายไม้ใบจริงที่เกี่ยวข้องพันและซ้อนกัน ตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ด้านบนของโก่งคิ้วประดับด้วยลายหน้ากระดาน เป็นลายดอกกลมออกวงโค้งกระหนกด้านข้าง ลงรักปิดทองประดับกระจกสีเช่นเดียวกัน



ลายซุ้มเหนือประตูวิหารวัดพันเตา และสลักรูปนกยูง มีหงส์ด้านข้าง ประดับกระจกปิดทอง



ลายซุ้มหน้าต่างด้านทิศใต้ เป็นกรอบซุ้มและสลักไม้ประดับกระจกปิดทอง



กรอบชั้มน้ำต่างด้านหน้าข้างประตู ประกอบด้วยเถาลายใบไม้ และกรอบชั้มนกรคายกระหนกแกะสลักปิดทอง

ในส่วนของหน้าต่างด้านหน้าวิหาร ตกแต่งด้วยชั้มนไม้แกะสลัก ปลายชั้มนโค้งม้วนเป็นหางวัน ปิดทองประดับกระจกสีเช่นเดียวกัน ทั้งหน้าต่างด้านซ้ายและขวาของประตูใหญ่ ทำเป็นชั้มน้ำบัน สลักเป็นลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ภายในชั้มนด้านทิศใต้ของประตูใหญ่ ชั้มนชั้นในสลักเป็นรูปสัตว์คล้ายมอม ที่มีลายกระหนกแข่งสิ่งประดับด้านหลัง

นาคขะตันหรือ คันทวย ตกแต่งด้วยการแกะสลักลุลเป็นลาย ในลักษณะเดียวกันกับลายเมฆไหล ที่มีลักษณะคดโค้งวนไปมา มีการออกลายกระหนกปะปนอยู่ในลายนี้ด้วย



นาคขะตันวิหารวัดพันเตา

โครงสร้างรับน้ำหนักชั้นหลังคา สร้างในลักษณะโครงสร้างแบบพื้นเมืองล้านนา คือ โครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่ มีการซ้อนชั้นหลังคาเช่นเดียวกับอาคารไม้โดยทั่วไปของล้านนา ฝาผนัง ไม้แบบฝาดำผืนใหญ่ ผืนเดียวตลอดตามความยาวของวิหาร หลังคาวิหารมีลักษณะด้านหน้า ซ้อนกัน 3 ชั้น ด้านหลังวิหารซ้อนกัน 2 ชั้น การประดับตกแต่งส่วนหลังคาล้ายกับอาคารไม้ของ ล้านนาทั่วไป กล่าวคือ มีการประดับด้วยข้อฟ้า ป้านลม และหางหงส์

ภายในวิหารมีเสาทรงกลมทำด้วยไม้สองแถว ตกแต่งด้วยลายคำ ด้านท้ายสุดของวิหารเป็นที่ตั้งของแท่นแก้ว หรือฐานชุกชี เป็นที่ประดิษฐานพระประธาน เป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ปางมารวิชัย และด้านขวาของพระประธานปรากฏธรรมาสันทรงปราสาท ซึ่งน่าจะสร้างพร้อมๆ กัน ในช่วงเวลาที่มีการรื้อหอคำมาเป็นวิหารวัดพันเตา



พระประธานภายในวิหารวัดพันเตา เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย

(ภาพ: <http://www.chiangmai-thailand.net/temple/1000tao/1000tao.html>)



ธรรมาสถูปทรงปราสาทแบบล้านนาภายในวิหารวัดพันเตา

ปัจจุบันวัดพันเตาได้มีการก่อสร้างศิลปกรรมใหม่เพิ่มเติมขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ได้แก่

เจดีย์ ตั้งอยู่ท้ายวิหารเป็นเจดีย์ที่เพิ่งก่อสร้างเสร็จเมื่อไม่กี่ปีนี้เอง เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบศิลปะล้านนา ทาสีขาว ก่อกำแพงแก้วล้อมรอบ

ศาลาสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นอาคารขนาดเล็กในทรงแปดเหลี่ยม สร้างด้วยไม้มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ ค้ำยันแกะสลักไม้เป็นลายกระหนกคล้ายลายเมฆสีแดง ตกแต่งด้วยลายไม้แกะสลักลายก้านขดสีทอง ที่เหนือทางเข้าเพดานเป็นลายไม้แกะรูปสัตว์ 12 ราศี มีสีทอง ภายในอาคารประดิษฐานรูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี และมีคาถาชินบัญชรให้ประชาชนได้สักการะ

ซุ้มประตูโขง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวิหารวัดพันเตาที่สร้างขึ้นใหม่ ในแบบล้านนายอดทรงปราสาท มีซุ้มประดับในแต่ละชั้นของหลังคา มีปี่และฉัตรโลหะประดับยอดบนประดับด้วยลายปูนปั้น ทาด้วยสีแดงอมน้ำตาล ซึ่งได้ทำกำแพงให้เตี้ยลงทำให้เปิดมุมมองเห็นวิหารวัดพันเตาได้งดงามกว่าเดิม



ศาลาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี



ซุ้มประตูโขง

วัดเสฐฐา

วัดเสฐฐาเป็นนามเดิมของวัดที่ปรากฏในโคลงนิราศหริภุญไชย ที่แต่งเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 21¹⁸ ปัจจุบันมักรู้จักวัดนี้ในนามวัดเชษฐาที่ปัจจุบันเป็นวัดร้างตั้งอยู่ในโรงเรียนพุทธิโสภณ ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดเสฐฐาปัจจุบันคงเหลือแต่เจดีย์ ส่วนอุโบสถได้ถูกรื้อแล้ว สามารถระบุได้เพียงว่า เจ้าอธิการชื่อ สิวไช นิกายเชียงใหม่ ยังไม่ได้เป็นอุปฌายะ รองอธิการ ชื่อทุแพง จำนวนพระลูกวัด 2 องค์ เณร 4 คน ขึ้นแก่วัดพันเตา¹⁹



โรงเรียนพุทธิโสภณอันตั้งอยู่ในพื้นที่วัดเสฐฐา จากภาพถ่ายเก่าไม่ทราบปีที่ถ่าย

(ภาพ: โรงเรียนพุทธิโสภณ)

ศิลปกรรมวัดเสฐฐา

เจดีย์วัดเสฐฐา: เจดีย์ตามรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน มีฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ยกเก็จสร้างเป็นชุดฐานบัวในผังแปดเหลี่ยม ส่วนประกอบของเจดีย์วัดเชษฐา ประกอบด้วยฐานเจียงสี่เหลี่ยม ต่อด้วยฐานยกเก็จซ้อนกัน 2 ชั้น ต่อด้วยฐานปัทม์ยกเก็จหนึ่งชุดฐาน ต่อด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงาย ในผังแปดเหลี่ยมหนึ่งชั้น ต่อด้วยชั้นมาลัยเถาในผังแปดเหลี่ยมห้าชั้น ต่อด้วยองค์ระฆังทรงกลม ต่อด้วยบัลลังก์ในชุดฐานปัทม์ยกเก็จ ต่อด้วยก้านฉัตร บัวฝาละมี ชุดปล้องไฉน ปลียอด

¹⁸ สมโชติ อ๋องสกุล, เส้นทางโบราณเชียงใหม่-ลำพูน ในโคลงนิราศหริภุญไชย, (เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553) หน้า 15.

¹⁹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, สุรพล คำรหัสกุล, วัดร้างในเวียงเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), หน้า 57-58.

และฉัตร ลักษณะของเจดีย์วัดเสฐฐานี มีลักษณะที่สัมพันธ์กับรูปทรงของเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ และเจดีย์วัดชมพู แตกต่างกันไปบ้าง ที่บริเวณชั้นมาลัยเถาของทั้งสองวัดอยู่ฝั่งสลับสองเหลี่ยม และมีขนาดสูงใหญ่กว่า

จากรูปแบบเจดีย์วัดเสฐฐานีดังกล่าว จึงกำหนดอายุเจดีย์ว่ามีอายุประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 21²⁰

นอกจากนั้นสภาพเดิมของเจดีย์คงหุ้มด้วยทองจังโกทั้งองค์ เพราะปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยของแผ่นทองจังโกในส่วนของฐานองค์ระฆัง ปล้องไฉน



เจดีย์วัดเสฐฐานเป็นเจดีย์ทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยมในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จ

²⁰ จิรศักดิ์ เศวตวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, หน้า 53.



ชั้นมัลลิกาและส่วนยอดเจดีย์วัดเสนาะ



กลีบบัวหุ้มทองจังกะที่เหลือเพียงบางส่วน เจดีย์วัดเสนาะ



ยอดเจดีย์หุ้มทองจังโกเจดีย์วัดเสฐฐา



วิหารวัดเสฐฐา จากภาพถ่ายเก่าก่อนการรื้อเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ (ภาพ: โรงเรียนพุทธนิโสภณ)

วิหาร: ปัจจุบันได้ถูกรื้อลงแล้วเมื่อ พ.ศ. 2479 จากภาพถ่ายเก่าพบว่าเป็นวิหารแบบศิลปะล้านนาวิหารอยู่ด้านหน้าองค์เจดีย์ซึ่งมักพบในศิลปะล้านนาทั่วไป ตัววิหารมีโครงสร้างด้านหน้าลดชั้นสองชั้น ด้านหลังลดชั้นหลังคาหนึ่งชั้น มีโครงสร้างหน้าบันแบบที่เปิดเผยให้เห็นโครงสร้างซอกคานของหน้าบัน ที่เรียกกันว่าโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ และก่อผนังปิดทึบด้านข้าง

วิหารของวัดเสฐฐาตามภาพที่ปรากฏตั้งข้อสังเกตว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 24 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

วัดกิตติ

วัดกิตติปัจจุบันเป็นวัดร้างตั้งอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ ถนนราชมรรคา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดกิตติ เดิมในวัดมีวิหารใหญ่ วิหารเล็ก อุโบสถ หอธรรม เจดีย์ทรงล้านนา กำแพงวัดต่อมากลายเป็นวัดร้าง เมื่อเจ้าอาวาสองค์สุดท้ายมรณภาพ เหลือสามเณรจำพรรษารูปเดียว ชื่อสามเณรแดง ท่านเจ้าคุณวัดทุ่งยู ได้นำสามเณรแดง ไปจำพรรษาที่วัดทุ่งยู วัดกิตติจึงไม่มีพระเณรจำพรรษา ต่อมาได้มีการรื้อสิ่งก่อสร้างภายในวัด เช่น เสาวิหาร ไปสร้างกุฏิที่วัดทุ่งยู หอธรรมเอาไปสร้างที่วัดพวงเต๋ม ทางราชการได้รื้ออุโบสถ และขุดพบผอบทองคำ สำหรับวิหารเล็กได้รื้อลง ปัจจุบันสภาพวัดกิตติ จึงเหลือให้เห็นแต่เจดีย์เพียงองค์เดียวในปัจจุบัน

ในสมัยอดีตวัดกิตติ เป็นวัดที่มีความเจริญรุ่งเรือง ทางด้านศาสนามาก ชนชั้นปกครองล้วนให้ความสำคัญกับวัดนี้ ดังปรากฏ ต่อไปนี้²¹

พ.ศ.2047 พระเมืองแก้ว สร้างพระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ และเมื่อพระราชมารดาสวรรคต โปรดให้ถวายพระเพลิงและก่อเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุ ณ วัดกิตติ

พ.ศ.2146 ในสมัยที่เชียงใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าเจ้าฟ้ามังทรา...ได้ปลงพระราชอาชญาให้อามาตย์ใหญ่ลงมาเวนวางถวายคืนยังประเทศที่แควมแลป่าที่ไรร่ นาคามเขต บุปผาราม ผลาราม ต้นดอก ต้นส้ม ต้นกวาน ย่านน้ำ วังปลา ข้าคน.....ถวายคืนไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าคือว่า วัดพระสิงห์ แลมหาธาตุสุเทพ แลมหาธาตุเจ้าสวนดอกไม้ วัดราชกิตติ...

พ.ศ.2172 เจ้าฟ้าสุทโธธรรมราชา (สะโคะธรรมราชา) ปราบล้านนา มาเชียงใหม่ตลอดถึงเชียงตุง ลงมาเชียงแสน ...ถวายที่ดิน ไรร่ นาคามเขต มีพระราชทานในวัดพระสิงห์ แลมหาธาตุสุเทพ มหาธาตุเจ้าสวนดอกไม้ และวัดราชกิตติ

²¹ อ้างใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว,สุรพล คำรหัสกุล.วัดร้างในเวียงเชียงใหม่, หน้า 5-7.

จุลศักราช 1207 หรือเมื่อ พ.ศ.2388 ปีมะเส็งขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่เหนือ 12 ได้ ในสมัยฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ เจ้าหมื่นไทรประเทศ เจ้าหลวงแผ่นดินเย็น ทรงเป็นประธานได้สถาปนาครุฑา.....

วัดกิตติ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง เชียงใหม่ เป็นมหาเถร ทำพิธีสังฆราชาภิเษก ณ วัดพระสิงห์

วันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 7 เหนือ 5 ได้ (พ.ศ.2388) ในศกเดียวกันนี้ ครุฑาอุดตมะ วัดกิตติ ตำบลพระสิงห์ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงว่าที่รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2414 ท่านมรณภาพ

จากบันทึกของพระอภัยสารทเขียนว่า พ.ศ. 2435 เดือน 8 เพ็ญ เจ้าราชบุตร (สุริยะเมษะ) ให้ฉลองวิหารหลังน้อยทิศตะวันตก เจดีย์วัดกิตติ

พ.ศ. 2413 พระเจ้าอินทรวชิยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้สร้างวิหารหลวงวัดกิตติ จากบันทึกของพระอภัยสารท (คันธา) วัดทุ่งยู เชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ บันทึก วันที่ 3 สิงหาคม 2453

เมื่อจุลศักราชได้ 1217 (พ.ศ.2398) ปีมะโรงสัปตศก วันจันทร์ เดือน 6 ลง 5 ค่ำ เจ้าบุรีรัตน์ หัวเมืองแก้ว (อินทนน) ได้สร้างโรงอุโบสถวัดอโศการาม คือวัดกิตติ

จุลศักราช 1219 (พ.ศ.2400) ปีมะเส็งนพศก วันพุธ เดือน 5 โอกาส เวหนานโรงอุโบสถ วัดกิตติ

จุลศักราช 1233 ปีมะแม (พ.ศ.2414) แรม 6 ค่ำ เดือน 12 เหนือ เดือน 10 ได้ ครุฑาอุดตมะ ว่าที่รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดกิตติ ถึงมรณภาพ

“จุลศักราช 1254 (พ.ศ.2435) ปีมะโรงจัตวาศก เพ็ญเดือน 8 เจ้าราชบุตร (อินทวโรรสสุริยะวงศ์) ได้ฉลองวิหารหลังน้อย ตะวันออกเจดีย์วัดกิตติ

“จุลศักราช 1266 (พ.ศ.2447) ปีมะโรงจศก (เจ้าอินทวโรรสสุริยะวงศ์) ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นที่ 1 ชื่อว่า มหาสุทธาภรณ์ ในปีนี้ได้ทำบุญฉลองหอไตรปิฎกวัดกิตติ เดือน 5 เพ็ญ เป็นประธานศรัทธาฉลองวิหารวัดพวกเปี้ย”

ศิลปกรรมวัดกิตติ

เจดีย์วัดกิตติ เป็นเจดีย์ทรงระฆังศิลปะล้านนามีลักษณะสี่เหลี่ยม และเกี่ยวข้องกับรูปแบบของเจดีย์พระธาตุหริภุญชัย ลำพูน เจดีย์วัดกิตตินับว่าเป็นเจดีย์ ที่มีลักษณะระเบียบแบบแผนของเจดีย์ทรงระฆังล้านนาที่สมบูรณ์แบบแล้วในต้นพุทธศตวรรษที่ 21²²

สำหรับส่วนประกอบของเจดีย์วัดกิตติ ประกอบด้วย ฐานเชิงทรงสี่เหลี่ยม ต่อด้วยฐานยกเก็จซ้อนกันสามชั้น ต่อขึ้นไปด้วยฐานปัทมกลีอกไก่ 1 ชุดฐาน ต่อด้วยฐานเชิงกลมซ้อนชั้นลดหลั่นกัน 3 ชั้น ต่อด้วยชุดฐานบัว หรือเรียกอีกอย่างว่า “ฐานปัทม” มีลูกแก้วคาดกลางฐาน

²² สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญชัย – ล้านนา, หน้า 75.

ซ้อนชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชุดฐาน ต่อขึ้นไปด้วยองค์ระฆังกลม ต่อด้วยบัลลังก์ทรงสี่เหลี่ยมยกเก็จ
ต่อด้วย ก้านฉัตร ปล้องไฉน ปลี และฉัตร

ร่องรอยและชิ้นส่วนของโลหะ ที่หลงเหลืออยู่จากการหุ้มทองจังโก ที่เหลืออยู่บนองค์
ระฆังและเจดีย์บางส่วน เป็นลวดลายการฉลุโลหะให้เป็นรูปประจายามรดอก ลายดอก มี
ลักษณะเป็นดอกสี่กลีบ ในทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยลายนี้รัดคั่นกลางองค์ระฆัง สำหรับการ
หุ้มทองจังโกในสภาพปัจจุบันดำเนินการโดยกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. 2553



ภาพถ่ายเก่าเจดีย์วัดกิตติ์ก่อนบูรณะ เป็นเจดีย์ทรงระฆังล้านนาที่มีรูปแบบสัมพันธ์กับ
พระธาตุหริภุญชัย ลำพูน แลเห็นวิหารอยู่ในแนวแกนเดียวกันในด้านหน้าเจดีย์
(ภาพ: โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่)



ส่วนยอดของเจดีย์วัดกิตติ ยังปรากฏการหุ้มทองจังโกที่ผิวเจดีย์ (ภาพ: โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่)

ลวดลายในส่วนด้านนอกเหนือบัลลังก์ ปรากฏกลุ่มของลวดลายกระหนก ลายบัวคอเสื้อ และประจายามลวดลายคูนูนประกอบอยู่โดยรอบ และในส่วนก้านฉัตรเหนือบัลลังก์ด้านใน ปรากฏลายคูนูนตำรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัยประดับรอบ

ในปัจจุบันลายฉลุโลหะ และทองจังโกส่วนใหญ่ถูกเก็บไว้ ณ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ แต่บางส่วนยังคงเก็บรักษาอยู่ที่โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ พร้อมกับเครื่องถ้วยจีนที่ขุดพบในระหว่างการปรับพื้นที่ภายในโรงเรียน



ลายฉลุโลหะประดับด้านนอกของก้านฉัตร เจดีย์วัดกิตติ ประกอบด้วยลวดลายกระหนก ลายบัวคอเสื้อ และประจายาม (ภาพ: โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่)



ลายพระพุทธรเจ้าปางมารวิชัยคุณนุชนบริเวณก้านฉัตรเจดีย์วัดกิตติ (ภาพ: โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่)



ชิ้นส่วนลวดลายโลหะประดับเจดีย์วัดกิตติที่ยังคงเก็บรักษาไว้ในโรงเรียน
โดยปรากฏลายพันธุ์พฤกษา และลายประจำยาม



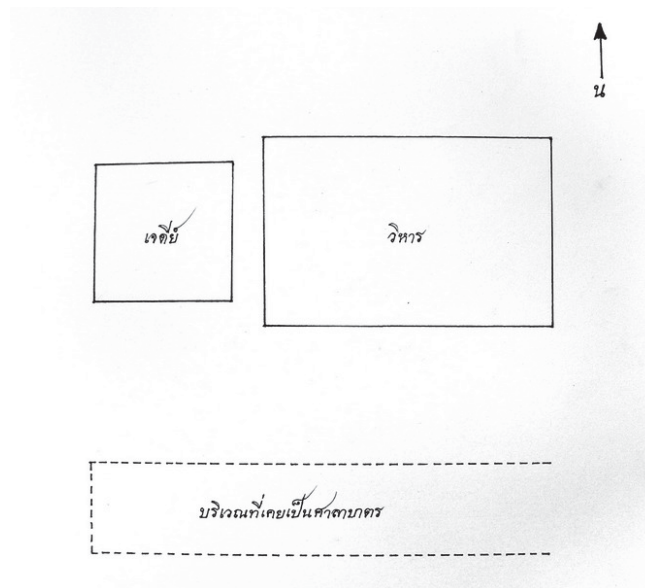
ภาพถ่ายเก่าวิหารวัดกิตติก่อนการรื้อถอนเมื่อ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2506 (ภาพ: โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่)

วิหารวัดกิตติ วิหารวัดกิตติได้ถูกรื้อถอนไปแล้วเมื่อ พ.ศ. 2506 เป็นวิหารแบบศิลปะล้านนาที่ตั้งอยู่ในแนวเดียวกับเจดีย์ ตัววิหารน่าจะสร้างภายหลังการก่อสร้างเจดีย์ เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในราวไม่เก่าไปกว่าต้นพุทธศตวรรษที่ 24 พิจารณาจากการก่อผนังที่ปิดทึบนิยมกันทั่วไปในศิลปะล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา และจากข้อฟ้าที่ปรากฏในภาพถ่ายเห็นได้ว่าเป็นข้อฟ้าที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์

วัดพันแหวน

วัดพันแหวน ตั้งอยู่เลขที่ 50 ถนนพระปกเกล้า ซอย 2 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก จรดทางสาธารณะประโยชน์ มีเนื้อที่ทั้งหมด 2 ไร่ 2 งาน 95 ตารางวา

จากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏภายในวัดปัจจุบัน วัดพันแหวนคงมีอายุมาแล้วแต่ครั้งรุ่งเรืองของล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 และได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์มาโดยตลอดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25



แผนผังวัดพันแหวน

ศิลปกรรมวัดพันแหวน

ศิลปกรรมภายในวัดพันแหวนที่สำคัญประกอบด้วย เจดีย์ วิหาร และหอไตร

เจดีย์วัดพันแหวน จากภาพถ่ายเก่าถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2508 มีรูปวิหารและเจดีย์ด้านหลังวิหาร ดังเช่นปัจจุบัน อันเป็นแบบแผนที่พบทั่วไปในศิลปะล้านนา ที่เจดีย์ และวิหารตั้งอยู่ต่อเนื่องในแนวแกนเดียวกัน องค์เจดีย์มีการบูรณะหลายครั้ง ครั้งหลังสุด เมื่อพ.ศ. 2540 – 2546 มีการตกแต่งลวดลายปูนปั้นเพิ่มเข้าไปในส่วนต่าง ๆ ของเจดีย์เกือบทั้งองค์ รวมทั้งปูนปั้นหน้าพรมหัตถ์สี่หน้า ด้านบนเหนือองค์ระฆัง

นักวิชาการกำหนดอายุเจดีย์วัดพันแหวน ไว้ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นเจดีย์ทรงระฆังที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้าง เช่นในส่วนกลางของเจดีย์ จากเดิมสร้างเป็นฐานบัวในผังกลมซ้อนลดหลั่นกัน เป็นฐานบัวในผังแปดเหลี่ยม มีการเพิ่มลวดลายประดับองค์เจดีย์ เมื่อ พ.ศ. 2540²³

ส่วนประกอบของเจดีย์วัดพันแหวน ประกอบด้วยส่วนฐานเชิงสี่เหลี่ยม มีเจดีย์องค์เล็กประดับด้านล่างด้วยช้าง 3 เศียร เป็นเจดีย์มุม 4 มุม ที่สร้างขึ้นในคราวบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2540 ต่อด้วยฐานเชิงยกเก็จ 3 ชั้น ต่อด้วยฐานปัทม์ยกเก็จ 1 ฐาน ต่อด้วยชั้นบัวคว่ำในทรงแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นฐานเชิงแปดเหลี่ยม และชุดฐานบัวในผังแปดเหลี่ยมซ้อนชั้นกันลดหลั่นขึ้นไป 3 ชั้น ต่อด้วยบัวปากระฆัง องค์ระฆัง เหนือองค์ระฆังทำเป็นรูปพรมสี่หน้า ซึ่งทำขึ้นใหม่ดังกล่าว ต่อด้วย ปล้องไฉน ปลีและนัตระยอด

²³ จิรศักดิ์ เศวตวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, หน้า 29.

นอกจากนี้ยังมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์บนฐานเจียง
ชั้นแรก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย



ภาพถ่ายเก่าวัดพันแหวนเมื่อ พ.ศ. 2508 (ภาพ: วัดพันแหวน)



เจดีย์วัดพันแหวน เป็นเจดีย์ทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยมบนชุดฐานสี่เหลี่ยมยกเก็จ



ยอดเจดีย์วัดพันแหวนในปัจจุบัน ปูนปั้นพรหมลัทธิที่ปรากฏเป็นการบูรณะเพิ่มเติมขึ้นใหม่



พระพุทธรูปภายในซุ้มบริเวณฐานเจดีย์ทิศตะวันออก เป็นงานปูนปั้นที่เป็นการบูรณะเพิ่มเติมขึ้นใหม่

วิหาร ฐานและฝาผนังของวิหารสร้างด้วยเทคนิคก่ออิฐถือปูน เสาวิหารสร้างด้วยไม้ โครงสร้างหลังคาเป็นเครื่องไม้แบบมั่วต่างใหม่ มีหน้าบันประดับด้วยลายปูนปั้นประดับกระจกลายแปะส่วนของหลังคาที่ยื่นออกมาคลุมหน้าบัน ประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษาลายก้านขด มีปากแลและแผงแลทำด้วยไม้แกะสลักรองรับลายแปะของหลังคาชั้นบน การตกแต่งตามแบบศิลปะล้านนา เช่นเดียวกับ ซ่อฟ้าและปั้นลม ทำด้วยไม้แกะสลักประดับกระจกลี มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ เหนือประตูทางเข้าวิหารทำเป็นซุ้มประตูประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้น ส่วนนาคชะตันหรือคันทวยทำด้วยไม้แกะเป็นลายนาค ลวดลายบานหน้าต่าง เป็นลายแกะสลักไม้ปิดทองล่องชาด ลายที่แกะสลักเป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ปะปนอยู่ เช่น ลายช้างเอราวัณ ลายพญานาค มีการสร้างมุขหลังคากลุ่มบันไดทางขึ้นด้านทิศเหนือ ลายลายปูนปั้นและกรอบประดับซุ้มหน้าต่างด้านนอกทำขึ้นใหม่ในคราวบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2539

ซุ้มประตู ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นปิดทองล่องชาด หน้าบันของซุ้มเป็นลาย พันธุ์พฤกษาสีเขียวประดับด้วยรูปกนิริพนมมือนีหาม้วนเป็นลายกระหนก บานประตูทางเข้าวิหารตกแต่งด้วยลายลงรักปิดทอง เป็นลายเทพบุตรและเทพธิดามีลายกระหนกเปลวรอบๆ

วิหารวัดพันแหวนไม่ปรากฏปีที่สร้าง แต่จากโครงสร้างของชุดเครื่องบนและหน้าบันแบบมั่วต่างใหม่ ทำให้กำหนดเบื้องต้นอายุได้ว่า วิหารวัดพันแหวนคงสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 24-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

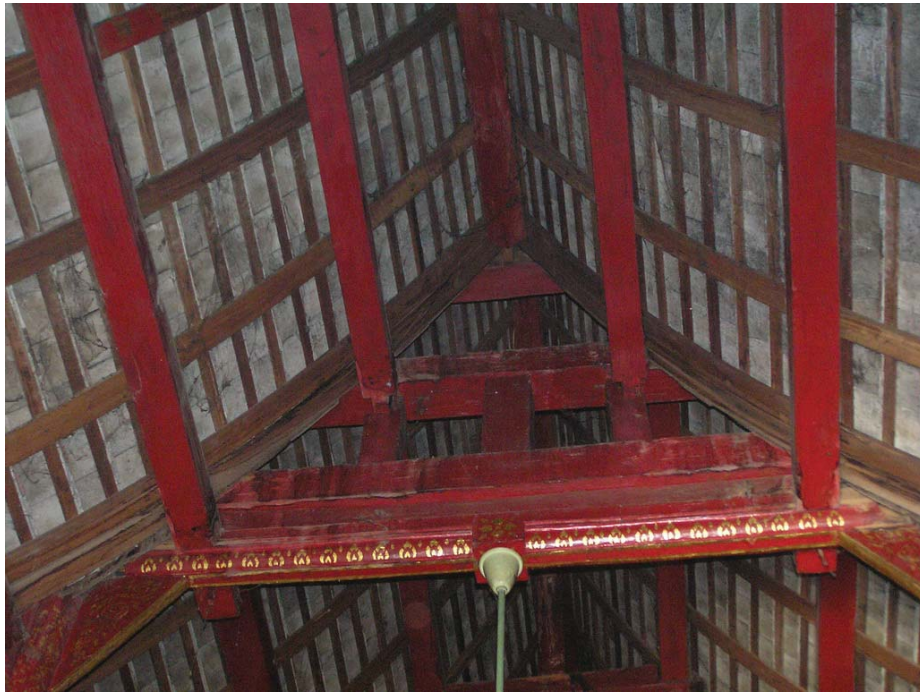
อย่างไรก็ตามองค์ประกอบอื่นของวิหารนั้นได้มีการบูรณะกันต่อมาภายหลังโดยตลอด เช่น ซ่อฟ้า ปั้นลม และจิตรกรรมภายในวิหารประดับด้วยภาพจิตรกรรมในกรอบไม้ เป็นภาพเรื่องพระเวสสันดรชาดก บริเวณผนังด้านซ้ายมือพระประธาน และผนังด้านขวามือพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติ ผนังด้านหลังพระประธานมีจิตรกรรมที่วาดเป็นรูปซุ้มมีรูปเทวดาขมุนี เป็นภาพจิตรกรรมแบบที่มีสีสดใสมีแสงเงา ตามแบบแบบจิตรกรรมล้านนารุ่นหลังที่ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ ที่แพร่หลายขึ้นมาเมื่อราว 50 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งลายรดน้ำเทวดาที่บานประตูวิหารด้วยเช่นกัน



วิหารวัดพันแหวน เป็นวิหารแบบศิลปะล้านนา มีโครงสร้างหลังคาแบบมั่วต่างใหม่



หน้าบันวิหารวัดพันแหวน แสดงโครงสร้างหน้าบันแบบมั่วต่างใหม่ตามแบบศิลปะล้านนา
ที่โชว์โครงสร้างของซื่อและคาน



โครงสร้างหลังคาแบบไม้ต่างใหม่ภายในวิหารวัดพันแหวน



ลายรดน้ำภาพเทวดาบนบานประตูด้านนอกวิหารวัดพันแหวน



ลวดลายแกะสลักไม้บานหน้าต่างวิหารวัดพันแหวน



จิตรกรรมเขียนสีในกรอบไม้ประดับในวิหารวัดพันแหวน มีรูปแบบที่แสดงแสงเงา สีสดใสซึ่งพบแพร่หลาย
ในล้านนาเมื่อราว 50 ปี



พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระประธานในวิหารวัดพันแหวน

วัดเจ็ดลิน

วัดหนองจรีน หรือวัดเจ็ดลิน ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เนื้อที่ของวัดปรากฏตามหลักฐานโฉนดที่ดินออกในปี พ.ศ. 2482 ว่ามีพื้นที่ 7 ไร่เศษ เป็นวัดที่เคยรุ่งเรืองมาในอดีต สมัยของท่านครูบาปัญญา เจ้าอาวาสวัดหัวข่วงรักษาการเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2420 - 2440 ได้ทำการสำรวจหัววัดต่างๆ ได้บันทึกไว้ว่า "วัดเจ็ดลินตั้งอยู่แขวงด้านประตูเชียงใหม่ในเวียงเชียงใหม่เจ้าอธิการชื่อ สิวไชนิกายเชียงใหม่ ยังไม่ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ รองอธิการยังไม่มี จำนวนพระลูกวัดในพรรษานี้ยังไม่มี พรรษาก่อน มีองค์ 1 เณรมี 2 ตน ขึ้นแก้ววัด พันเท่า" ปัจจุบันนี้วัดเจ็ดลินเพิ่งได้รับการฟื้นฟูให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา

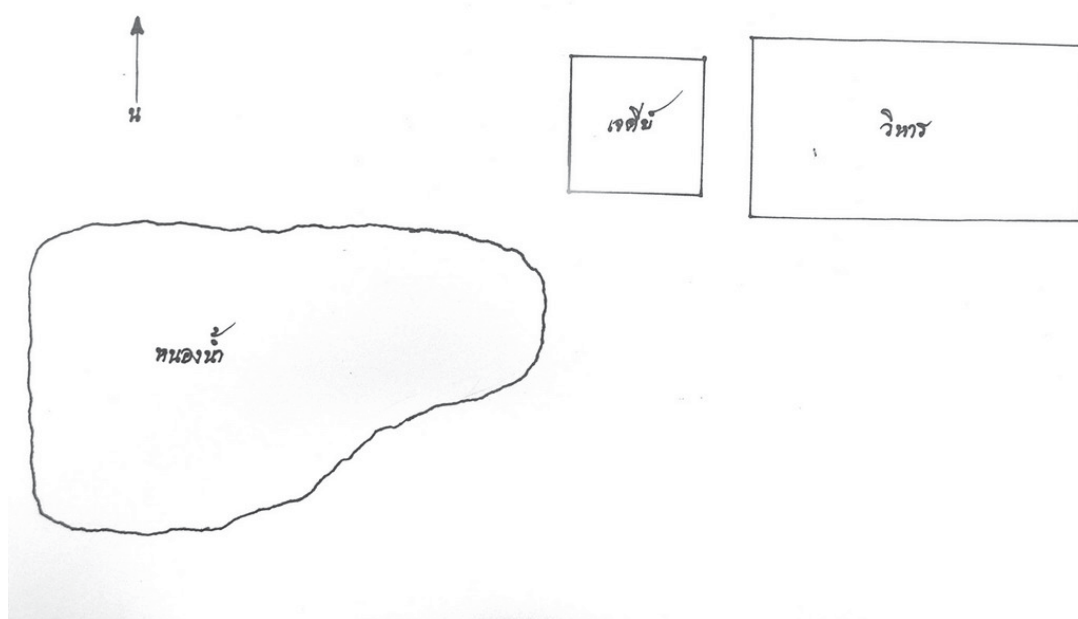
วัดเจ็ดลิน สร้างขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว เพราะปรากฏนามวัดเจ็ดลินในนิราศหรืออุโฆษที่แต่งในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ว่า²⁴

“เจ็ดลินดูแล้วเล่า ศาลา เลิศ เอ
 กองคู่สายเสน่หา แห้งนั้น
 วรลักษณ์เลิศรส สวรรค์เทพ ทิพย์เอ
 สาแผ่นดินใด พี่ค้นหาอาวรณ์”

²⁴ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว,สุรพล คำรหัสกุล, วัดร้างในเวียงเชียงใหม่, หน้า 42-43

ปัจจุบันภายในวัดยังมีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ด้านหลัง ในอดีตปรากฏหลักฐานว่ากษัตริย์ราชวงศ์มังรายก่อนขึ้นเสวยราชย์ต้องไปประกอบพิธีสงฆ์น้ำพุทธานิเชก ณ หนองน้ำวัดเจ็ดลิน ในการประกอบพิธีราชานิเชกนั้น จะทำรางน้ำ หรือที่ทางเหนือเรียกว่า "ลิน" แล้วนำน้ำพุทธานิเชกหล่อลงรางลิน เพื่อทรงพระวรกาย ดังปรากฏในสมัยเจ้าแม่ฟ้ากู (พระเมกุฏิวิสุทธิวงศ์ กษัตริย์ล้านนา องค์สุดท้ายก่อนเสียเมืองแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2101) ก่อนขึ้นเสวยราชย์ได้ทำพิธีราชานิเชกโดยเสด็จไปทรงพระวรกายที่วัดเจ็ดลิน ความว่า " คำเชิญกษัตริย์เจ้า ไปลอยเคราะห์นอนหั้นแล 3 วัน แล้วไปอุสสาราช หล่อน้ำพุทธานิเชกสุคนธาด้วยสุวรรณหอยสังข์ที่วัด 7 ลินคำ หั้นแล....."²⁵

วัดเจ็ดลินตกอยู่ในสภาพวัดร้างก่อนที่จะทำการฟื้นฟูให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง พร้อมก่อสร้างศาสนสถานเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เช่น วิหาร ชุ่มประตูลีขึ้นใหม่ และฟื้นฟูหนองน้ำโบราณหลังวัดขึ้นใหม่



แผนผังวัดเจ็ดลิน

²⁵ เรื่องเดียวกัน.



หนองน้ำหลังวัดเจดลิน

ศิลปกรรม วัดเจดลิน

เจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงปราสาท จากรูปแบบที่ปรากฏมีชุดฐานยกสูง 2 ชั้น ยอดทรงระฆังขนาดเล็ก จัดเป็นพัฒนาการต่อเนื่องมาจากเจดีย์ทรงปราสาทแบบล้านนาที่สร้างขึ้นในราว พุทธศตวรรษที่ 21²⁶ ประกอบด้วยส่วนต่างๆ คือ ฐานชั้นแรกเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยม ต่อด้วยฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ ยกเก็จ ต่อด้วยฐานปัทม์ยกเก็จ ท้องไม้ของฐานประดับด้วยช่องวงโค้งสี่วง ทรงสี่เหลี่ยมต่อด้วยฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ยกเก็จอีก 1 ชั้น ต่อขึ้นไปด้วยชั้นเรือนธาตุทรงปราสาทยกเก็จ มีซุ้มจระนำสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ด้าน ประดับตกแต่งชั้นเรือนธาตุ และซุ้มจระนำด้วยลายปูนปั้น ต่อจากชั้นเรือนธาตุ เป็นชั้นบัวถลา หรือชั้นหลังคาลาด 1 ชั้น ต่อด้วยฐานปัทม์ยกเก็จอีก 1 ชั้น ต่อขึ้นไปเป็นชั้นมาลัยเถาทรง 8 เหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น ต่อด้วยบัวปากระฆัง องค์ระฆัง บัลลังก์ ก้านฉัตร บังฝาละมитаที่หักหายไปเหลือเพียงบางส่วน และส่วนยอดที่ต่อขึ้นไปนั้นได้บูรณะใหม่

²⁶ จิรศักดิ์ เศรษฐัญญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, หน้า 114.



เจดีย์วัดเจดลินทรงปราสาทมีฐานยกเก็จสองชั้นรองรับเรือนธาตุ
โดยมืองค์ระฆังกลมขนาดเล็ก

สิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่อื่นๆ ภายในวัดเจดลินที่ปรากฏเป็นการก่อสร้างเพิ่มเติมใหม่ภายหลังการฟื้นฟูจากวัดร้างทั้งสิ้น ได้แก่ วิหารขนาดใหญ่ในด้านหน้าเจดีย์ ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นในจุดที่เคยเป็นวิหารมาแต่เดิม



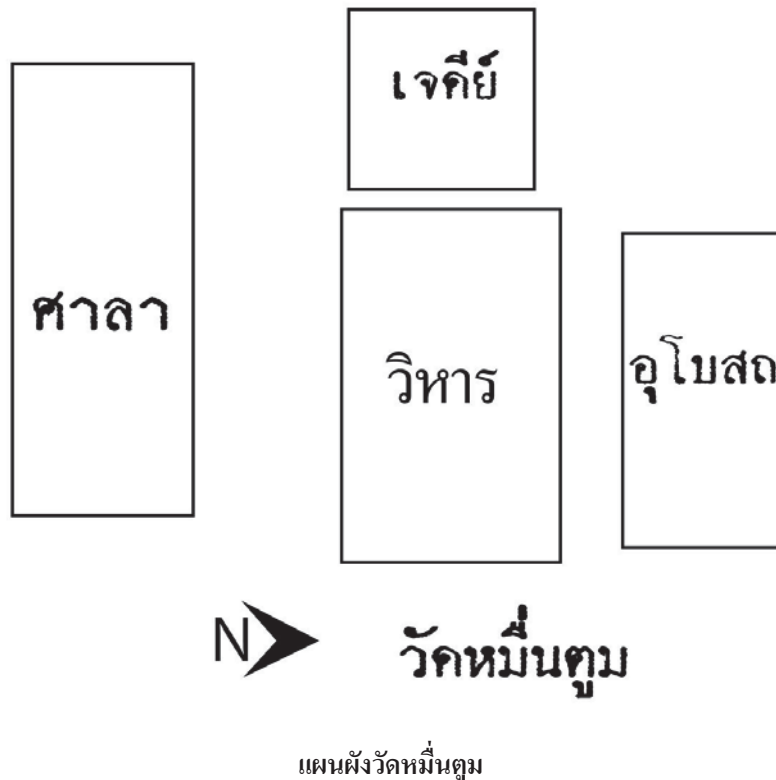
วิหารใหม่วัดเจดลินมมมอด้านทิศใต้

วัดหมื่นตุม

วัดหมื่นตุม ตั้งอยู่เลขที่ 106 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันตกติดถนนพระปกเกล้า ส่วนทิศอื่น ๆ ติดบ้านเรือนราษฎรบ้านหมื่นตุม ปัจจุบันวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 78 ตารางวา

วัดหมื่นตุมปรากฏหลักฐานว่ามีมาแต่ครั้งราชวงศ์มังรายแล้ว มีหลักฐานปรากฏชื่อของวัดนี้ ในสมัยพระเมกุฏวิสุทธิวงศ์ กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2094-2107 ความว่า “ กัษेत्रูกษัตริย์ ไปลอยเคราะห์ที่วัดหมื่นตุมนอนหันแล 3 วัน ”²⁷

²⁷ ประวัติวัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, ที่ระลึกในวโรกาสพระราชทานสมณศักดิ์ พระครูโกศลธรรมวิจิตร(โสภณ โสภโณ), (เชียงใหม่ : นันทพันธ์, 2548), หน้า 76.



ศิลปกรรมวัดหมื่นตุม

เจดีย์วัดหมื่นตุม

มีลักษณะองค์ประกอบทางศิลปกรรมประกอบด้วย ฐานเชิงสี่เหลี่ยมรับฐานปัทม์ลูกแก้ว ออกไปยกเก็จแบบซ้อนกันสองฐาน ส่วนกลางเป็นชั้นฐานบัวซ้อนลดหลั่นกันห้าชั้นและองค์ระฆัง ส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์รูปฐานปัทม์ยกเก็จ ก้านฉัตรและปลียอด ลักษณะการยกเก็จแตกต่างจากการยกเก็จในเจดีย์ล้านนาที่สร้างในเชียงใหม่ เปรียบเทียบได้กับเจดีย์เพิ่มมูมในสมัยอยุธยา ส่วนจำนวนของชั้นฐานบัวที่เพิ่มจำนวนขึ้นมากขึ้นน่าจะแสดงถึงพัฒนาการราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21²⁸

²⁸ จิตศักดิ์ เศรษฐศาสตร์, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, หน้า 165.



เจดีย์วัดหมื่นตุม เป็นเจดีย์ล้านนาที่มีได้ทำตัวเจดีย์เป็นทรงระฆัง แต่กลับปรับเปลี่ยนทรงระฆังให้อยู่ในรูปทรงสี่เหลี่ยมในผังยกเก็จ



ส่วนฐานเจดีย์วัดหมื่นตุม

แม้ว่าตัวเจดีย์จะมีการปฏิสังขรณ์อยู่มาก แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบการวางผังแบบล้านนา คือ วิหารและเจดีย์อยู่ในแนวเดียวกันในระยะที่ต่อเนื่องกัน

วัดช่างแต้ม

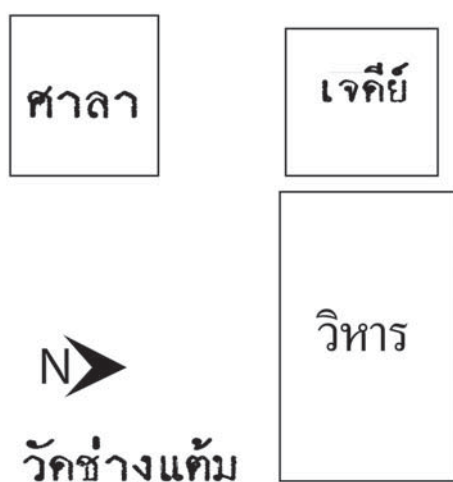
วัดช่างแต้ม ตั้งอยู่เลขที่ 95 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน 95 ตารางวา ทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ ติดกับหมู่บ้าน ทิศตะวันออกติดถนนพระปกเกล้า มีที่ธรณีสงฆ์ จำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 2 งาน 58 ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ 3608

ศิลปกรรมวัดช่างแต้ม

วัดช่างแต้มคงมีมาแล้วตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย ดังเจดีย์ที่มีรูปแบบสืบย้อนถึงราชวงศ์มังรายที่มีทรงระฆังแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยฐานเชิงสี่เหลี่ยมรองรับฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ยกเก็จ 1 ชั้น ต่อขึ้นไปด้วยชั้นมาลัยเถาที่ลดหลั่นกันขึ้นจนถึงองค์ระฆัง ซึ่งเป็นองค์ระฆังทรงกลม ต่อด้วยบัลลังก์ฐานปัทมยกเก็จ ต่อด้วยก้านฉัตร บัวฝาละมับปล้องไฉน ปลี และยอดฉัตรมีการหุ้มทองจังโก ตั้งแต่องค์ระฆังขึ้นไป

รูปทรงเจดีย์วัดช่างแต้มมีลักษณะเกี่ยวข้องกับเจดีย์ทรงระฆังพื้นเมืองล้านนา ในพุทธศตวรรษที่ 22 มีลักษณะเช่นเดียวกับเจดีย์วัดฝาง²⁹

จารึกที่ฐานพระเจดีย์ กล่าวถึง การสร้างวิหารวัดช่างแต้มขึ้นในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2549 เป็นวิหารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก เสาเป็นไม้สัก เครื่องหลังคาเป็นไม้ตกแต่งลวดลายหน้าบันด้วยไม้แกะสลักลงรักปิดทอง เป็นลายกระหนกและลายพันธุ์พฤกษาที่มีอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์อยู่ด้วย



แผนผังวัดช่างแต้ม

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.



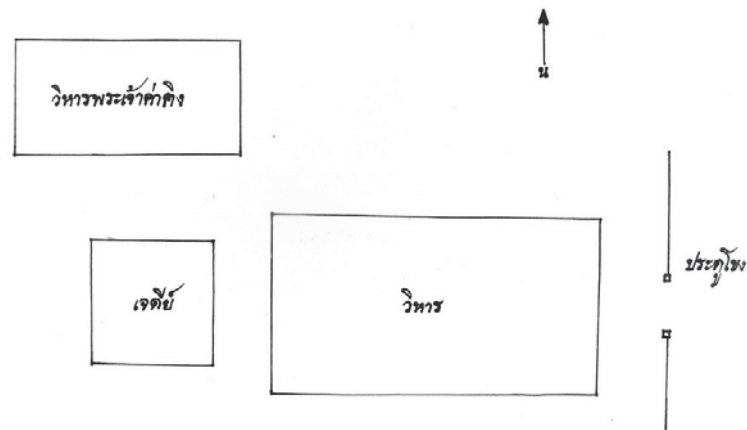
เจดีย์วัดช้างแต้ม



วิหารวัดช้างแต้มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2549

วัดพระเจ้าเม็งราย

ตั้งอยู่เลขที่ 21 ถนนราชมรรคา ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เดิมชื่อว่า วัดคานคอด แม้ว่าตามประวัติของวัดกล่าวถึงการสร้างวัดนี้ว่า เมื่อราว พ.ศ. 1839 – 1840 พญามังรายปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเวียงเชียงใหม่ ได้อุทิศบริเวณที่เคยเป็นหอนอนของพระองค์ให้สร้างเจดีย์วัดชื่อว่า “วัดเชียงมั่น” เมื่อสร้างเวียงเชียงใหม่เสร็จแล้ว ทรงดำริอัญเชิญ พระพุทธรูปที่หล่อไว้ในเวียงกุมกามนั้นมาประดิษฐานในพระอุโบสถของวัดเชียงมั่น จึงให้ข้าราชการบริพารไปนำเอาพระรูปองค์นี้มาจากเวียงกุมกามมาตามเส้นทางถึงบริเวณนี้ ไม่นานที่หามพระพุทธรูปนั้นหักคอดลง ข้าราชการบริพารจึงความไปกราบบังคมทูลพญามังราย พระองค์จึงโปรดให้สร้างพระอารามขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์นั้นมากราบเท่าทุกวันนี้



แผนผังวัดพระเจ้าเม็งราย

ศิลปกรรมวัดพระเจ้าเม็งราย

ภายในวัดมีศิลปกรรมที่สำคัญได้แก่ เจดีย์ ชุ่มประดูโจง และวิหารสองหลัง โดยวิหารหลังเล็กที่อยู่ข้างเจดีย์นั้น มีศิลปกรรมชิ้นสำคัญที่สุดของวัด คือ พระพุทธรูปยืนปางลีลา หล่อด้วยสัมริด สูงประมาณสี่เมตร เรียกว่า “พระเจ้าคำคิงพญามังราย” ตามรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏปัจจุบัน คงมีอายุการสร้างหลังรัชกาลพญามังรายลงมา ด้วยรูปแบบศิลปกรรมแบบอิทธิพลพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่มีวงหน้ารูปไข่ พระวรกายผอมบาง สันชาฎิยาวเช่นนี้ที่ปรากฏใน ศิลปะสุโขทัยอันเป็นต้นแบบนั้นมีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา ซึ่งมีอายุหลังรัชกาลพญามังราย³⁰

³⁰ จีรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง, 2548), หน้า 10-11.



เจดีย์ทรงปราสาทในวัด ส่วนยอดที่เป็นองค์ระฆังตกแต่งด้วยการประดับกระจก อาคารทางด้านซ้ายของเจดีย์
คือ วิหารที่ประดิษฐานพระเจ้าคำคิงพญามังราย

(ภาพ: <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=moonfleet&month=11-11-2009&group=113&gblog=112>)



พระเจ้าคำคิงพญามังราย เป็นพระพุทธรูปยืนปางลีลา

วัดพวกแต้ม

ตั้งอยู่เลขที่ 20 ถนนสามล้าน ซอย 7 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ 3 ไร่ 1 งาน 35 ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ 43688³¹

ที่มาของชื่อวัดพวกแต้ม อาจเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนที่เป็นผู้สร้างวัด ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มช่างฝีมือที่มีฝีมือทางการเขียนภาพ ซึ่งคำว่า แต้ม ในภาษาล้านนามีความหมายว่า สีที่ใช้เขียนรูป แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันวัดพวกแต้มมีชื่อเสียงในด้านการทำฉัตรล้านนาประดับศาสนสถานที่มีฝีมือเป็นเยี่ยม

ศิลปกรรมวัดพวกแต้ม

เจดีย์วัดพวกแต้ม จากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏเป็นเจดีย์แบบศิลปะพม่าที่นิยมสร้างกันในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 – 25 องค์ประกอบของเจดีย์ประกอบด้วย ฐานเขียงสี่เหลี่ยมรองรับฐานปัทม์ยกเก็จ และมีกลีบบัวประดับอยู่ตามฐาน ที่ฐานชั้นนี้มีซุ้มสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ด้าน มีบันไดนาคขึ้นสู่ซุ้มทั้งสี่ด้าน ที่มุมทั้งสี่ยังประดับด้วยเจดีย์มุมทั้งสี่มุม ต่อด้วยองค์ระฆังแบบศิลปะพม่า คือ ไม่มีบัลลังก์ ต่อขึ้นไปด้วยปล้องไฉน บัวปัทมบาท ปลี และยอดฉัตร

เจดีย์องค์นี้มีการตกแต่งตามแบบศิลปะพม่าที่นิยมสร้างกันในพุทธศตวรรษที่ 25 สมัยที่มีพ่อค้าชาวพม่าเดินทางเข้ามาค้าขายโดยเฉพาะการทำสัมปทานไม้สักในแถบลุ่มแม่น้ำปิง



เจดีย์วัดพวกแต้ม สภาพปัจจุบันถูกปลุกสังขรณ์ให้มีรูปแบบศิลปะพม่า

³¹วัดสำคัญของนครเชียงใหม่ เล่ม 2, (เชียงใหม่ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเชียงใหม่), 2535, หน้า 78.

วิหาร วิหารวัดพุกเต้ม ตามสภาพที่ปรากฏคงมีอายุพุทธศตวรรษที่ 25 และมีการปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด เป็นอาคารก่อผนังปิดทึบผสมผสานศิลปะรัตนโกสินทร์ เช่น ช่อฟ้าอันเป็นแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ เป็นต้น แต่องค์ประกอบตกแต่งอาคารบางประการก็ยังคงรักษาจารีตในศิลปะล้านนาไว้ เช่น การประดับราวบันไดวิหารด้วยปูนปั้นพญานาค



วิหารวัดพุกเต้ม เป็นอาคารก่อผนังปิด



ลวดลายหน้าบันอุโบสถวัดพุกเต้ม แกะสลักไม้ปิดทองประดับกระจก บูรณะเมื่อ พ.ศ. 2533



การทำจัดรถโลหะที่วัดพวงเต๋มในปัจจุบัน ในภาพเป็นขั้นตอนก่อนการปิดทอง

บรรณานุกรม

- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา.ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม.เชียงใหม่ : มุลนิธิตาบัน
พัฒนาเมือง.2548.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา.พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่.เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์วรรณรักษ์. 2541.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา.หอไตรวัดพระสิงห์ ประวัติ ลักษณะศิลปกรรมและแนวทางการอนุรักษ์.
เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2539.
- เชียรชาย อักษรดิษฐ์.หอคำ คุ่มแก้ว มณีแสงแห่งนครศิลปสถานขัตติยธานี.เชียงใหม่ :
โชตนา.2548.
- ประชากรจักรจักร,พระยา.พงศาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา.2515
- พระธรรมดิลก (จันทร์). นำชมวัดเจดีย์หลวง (ฉบับสมโภช 600 ปี เจดีย์หลวง).เชียงใหม่ :
บุญยศิริการพิมพ์. 2538.
- วิเศษ เพชรประดับ.รายงานการขุดค้นศึกษาเพื่อเตรียมการบูรณะพระเจดีย์หลวง.หน่วยศิลปากรที่ 4
กองโบราณคดี กรมศิลปากร. 2529
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่
700 ปี.เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. 2538.
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเชียงใหม่. วัดสำคัญของนครเชียงใหม่ เล่ม 2.เชียงใหม่ :
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเชียงใหม่. 2535
- สงวน โชติสุรัตน์.ประชุมตำนานลานนาไทย.กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.2515.
- สรัสวดี อ๋องสกุล.ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับ
ลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2543
- สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่.ประวัติวัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่,
(เชียงใหม่ : สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่. 2548.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง งานปูนปั้นล้านนาสมัยราชวงศ์มังรายและ
ยุคที่เกี่ยวข้อง.เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2541.
- สันติ เล็กสุขุม.ศิลปะภาคเหนือ หรืออุษย-ล้านนา.กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. 2549. หน้า 143
- สมโชติ อ๋องสกุล.เส้นทางโบราณเชียงใหม่-ลำพูน ในโคลงนิราศหรืออุษย.เชียงใหม่ :
คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2553.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ สุรพล คำรหัสกุล.วัดร้างในเวียงเชียงใหม่.เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2529.

(ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง)ประวัติวัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, ที่ระลึกในวโรกาส
พระราชทานสมณศักดิ์ พระครูโกศลธรรมวิจิตร(โสภณ โสภโณ).เชียงใหม่ : นันทพันธ์.
2548.

“ประวัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา”. [Online], Available,
<http://www.lanna.mbu.ac.th/history.asp>. 24 พฤศจิกายน 2553.